

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בשלח
שבט ה'תש"פ ב'של"א
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בירור הלכתי מאיזה גיל מצטרף הקטן לזימון או למניין שבעה.

המשך והכרעת מרן שליט"א בעניין אם ניתן לסמוך על חכמי הגרפולוגיה בזיהוי חתימות העדים או להתייעץ עמהם לצורך סגירת שידוך וכדומה.

חמש הוכחות כי במחוז שרעב התפללו בעבר בנוסח בלדי, וכן צעדה וביצא, דמאר ורדאע.

רמז בפסוקי התורה כי משה רבינו ע"ה היה עילג בהוצאת אותיות גיכ"ק.

ביאור הכלל בדקדוק כי אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י רפויזות, מלים היוצאות מן הכלל. הגירסא המקובלת והאמיתית של ששת הנקודות (קמץ פתח וכו') והוכחה מרבינו שמואל הנגיד כי גם הספרדים קראו כך בעבר.

טעם מתוק מדבש לרפיות אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י.

הודעה חשובה בדבר הוצאת מהדורא חדשה של שו"ת עולת יצחק חלק ב' מאת מרן שליט"א.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 530

קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת מרת שירן בת אברהם שתחי', ולרך הנולד שיחי', בן לידידנו הרב אוהד נהארי יצ"ו מעיר רחובות ת"ו. המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, מכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת מרת שירן בת אברהם שתחי', ולרך הנולד שיחי', בן לידידנו הרב אוהד נהארי יצ"ו מעיר רחובות ת"ו.

המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, מכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבכם לטובה, אכ"ר. שיהיה להם במזל טוב, שיכנס לבריתו של אברהם אבינו בעתו ובזמנו בעז"ה. (ביום חמישי הקרוב אי"ה).

בירור הלכתי מאיזה גיל מצטרף הקטן לזימון או למניין שבעה.

קיימא לן [או"ח סי' רפ"ב] כי קטן עולה ממנין שבעה עולים. לפי מנהגינו, קטן עולה גם למנין שלושה. הקטן נכלל בכלל העולים לתורה, ולא דוקא שבעה. אפילו במנחת שבת, בשני ובחמישי, תמיד הוא מצטרף אל המניין.

נשאלה שאלה בבית המדרש, מה הדין קטן פחות מבין שש שנים? מדובר שהוא חריף, אפילו בגיל חמש. רוצים שהוא יעלה לספר תורה, להיות ממספר העולים. דהיינו, איננו מדברים באופן שהוא עולה לעלייה נוספת על מנין הקרואים, אלא שהוא ייחשב ממש בתוך מנין השבעה. האם אפשר, או שלא?

בש"ע המקוצר [סי' ס' הערה ד'] כתבנו בס"ד, כי מסתבר שהוא לא מצטרף למנין הקרואים. הראיה לכך היא מזימון, עליו הריב"ש כתב במפורש [בתשובותיו סי' תנ"א], והביאווה הבית יוסף [סי' קצ"ט] והאחרונים, וביניהם השתילי זיתים. כי קטן פחות מבין שש איננו בן דעת. ומבואר שם כי אפילו אם הוא יודע למי מברכים, ומבין זאת מעצמו, הרי הוא נחשב כמו שאינו בן דעת.

וזה לשון הריב"ש שם, אבל קטן מבין שש, אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין, אינו כלום, שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות, והרי הוא כמי שאינו בן דעת. דהיינו, אפילו קטן חכם היוצא מן הכלל, בכל זאת

חכמים לא רצו להכניס אותו בתוך הזימון. הרי הזימון הוא כעין קידוש ה', כי כולם מברכים ביחד. מתרים האחד בשני, הבה נברך. חשיבותו רבה, כמו ברכה, לכן עפ"י דברי חז"ל קבעו כי קטן פחות מבין שש לא יצטרף.

ולמעשה, לגבי זימון, האשכנזים פוסקים שהקטן לא מצטרף, וכדעת הרמ"א [סי' קצ"ט סעיף י']. אבל הרמב"ם [ברכות פרק ה' הלכה ז'] ומרן [שם] פסקו כי הוא מצטרף. גם אצל הספרדים, לא מקובל אצל כולם לצרף קטן מגיל שש. ישנם המצרפים דוקא מגיל תשע או עשר. ישנן דעות לכאן ולכאן, הדעות הובאו בספר בן איש חי וכף החיים [סי' קצ"ט ס"ק כ"ט, ואור לציון ח"ב פי"ג אות י"א]. אבל לפי מנהגינו העניין פשוט יותר, ומצרפים אפילו מי שהוא בן שש ומעלה.

אמנם, קטן שהוא פחות מגיל שש, לא ידוע כי יש מנהג לצרפו לזימון. ואף שראיתי למישהו בזמננו שכתב כי נוהגים לצרף קטן גם אם הוא פחות מגיל שש, זהו קצת פלא. נראה לכאורה כי הוא מציין כסיוע את השתילי זיתים, וגם זה תמוה. הרי השתילי זיתים מביא כי אדרבה אין לצרף קטן פחות מבין שש. לא ברור מנין הוא מוסיף שהמנהג לצרף גם מי שהוא פחות מבין שש?

מה גם שלדבריו, יוצא כי המחלוקת נהיית קיצונית כל כך, כביכול ישנן חילוקי דעות כל כך חמורים. הרי הרמב"ם [שם] אומר לגבי זימון, **כבן שבע כבן שמונה**. מאידך ברי"ף כתוב [ברכות דף ל"ה ע"א], **כבן תשע כבן עשר**. ישנם החולקים על כל זה וסוברים כי אין לצרף את הקטן כלל, אלא עד שיהיה בר מצוה. והנה, לפי דבריו, מנהגינו הוא ממש קיצוני לצד השני. הדבר אינו פשוט כלל ועיקר.

את כל זה אנחנו מדברים לגבי זימון. לגבי קריאת התורה, כתבנו [בעיני יצחק שם] כי מסתבר ללמוד זאת מדין זימון. כמו שלגבי

רק מיטלטלין. אם הוא קנה, יש לקנייתו תוקף, ולא יכול להתחרט. וגם מה שהוא מוכר, מקחו קיים, ואינו יכול לחזור בו.

ואעפ"י שמדאורייתא אין למכירתו ולקנייתו שום כח, כי מעשה קטן לאו כלום הוא, חכמים תיקנו לו מקח וממכר, מפני תיקון העולם. חכמים חשו לפסידת הקטן. הרי יכול להיות מישוהו קטן שאין אנשים הדואגים לו, ואם לא יהיה תוקף למעשיו, לא יתעסקו עמו, ולא יישאר לו ממה לחיות. זו הסיבה שנתנו לו כח, משום כדי חייו, שיהיו למעשיו תוקף.

אומרת על כך הגמרא, ועד כמה? מאיזה גיל הם יכולים למכור או לקנות? מחוי רב יהודה לרב יצחק בריה, כבר שית, כבר שב. רב כהנא אמר, כבר שב, כבר תמני. במתניתא תנא, כבר תשע, כבר עשר. ולא פליגי, כל חד וחד (לפי) [לפום] חורפיה. וטעמא מאי? א"ר אבא בר יעקב א"ר יוחנן, משום כדי חייו.

רואים מדברי הגמרא, כי הגיל הקטן ביותר שהיא מביאה הוא כבן שש. ומסקנת הגמרא גם שאין מחלוקת ביניהם, כי כל קטן וקטן לפי חריפותו וחכמתו.

בנימוקי יוסף [עמ"ס גיטין שם] עמד על כך, מדוע הגמרא אומרת, כבר שית, כבר שבע. הרי צריכים להחליט. בן שש, או בן שבע.

וזה לשונו, ראיתי מפרשים, דהא דנקטי כולהו שתי שנים, כדי לדבר באיש ובאשה. שהאשה קודמת לעולם לאיש, שנה אחת.

כמו שילדה נחשבת לגדולה כבר בגיל שנים עשרה, ומתחייבת מאז במצוות, גם בצום יום הכיפורים וכו', ואילו הקטן הזכר הוא רק מגיל י"ג, לומדים מזה כי הבת מתפתחת יותר מהר מאשר הבן. ממילא אותו הדבר גם בגיל הקטנות, הגמרא נוקטת לשון, כבר שית, כבר שב, לחלק בין הבן לבת. אותו הדבר אומר גם כן אומר בעל העיטור.

הזימון, קטן פחות מבן שש אינו נחשב בן דעת, אפילו אם הוא יודע למי מברכים, ויודע גם לקרוא, בכל זאת הוא נחשב כמי שאינו בן דעת. חכמים גדרו גדר, ולא פלוג, שהקטן מצטרף לזימון רק מזמן היותו בן שש ומעלה. וגם ביותר מבן שש, היינו דוקא לפום חורפיה, כך הוא גם לגבי קריאת התורה.

מסתבר שאם בכל זאת נראה כאלו שנוהגים להעלות קטן למנין שבעה, אינו מפני המנהג, אלא רק מפני שהם תפסו את פשטות לשון הרמב"ם [פ"ב מהלכות תפילה וברכת כהנים, הלכה י"ז] שכתב בזה"ל, קטן היודע לקרות, ויודע למי מברכין, עולה ממנין הקוראים. הוא לא מחלק כאן בין הגילים. היו כאלו שקראו זאת, והבינו כי אפשר להעלות את הקטן גם אם הוא פחות מגיל שש.

ברם הדבר אינו פשוט כלל ועיקר. כי אפילו שהרמב"ם סותם לגבי קריאת התורה, כבר ידוע כי לעתים רבות, דברי הרמב"ם סתומים וחתומים, ואפשר לפרשם לכאן ולכאן. וגם בענייננו, למרות שהרמב"ם סתם ואמר כאן כך, דברי תורה עניים במקומם, ועשירים במקום אחר, כי לגבי זימון [הלכות ברכות שם], הרמב"ם חילק בהדיא.

וזה לשונו, קטן היודע למי מברכין, מזמנין עליו, ואף על פי שהוא כבן שבע או כבן שמונה.

אינני חושב להאריך על הנושא כעת, לכן אף שרציתי לקרוא ולדון בלשונות הרמב"ם והשלחן ערוך בפנים, לא נעשה זאת עכשיו.

מקור דבריהם הוא ממסכת גיטין [דף נ"ט ע"א], שם אומרת המשנה כך, הפעוטות, מקחן מקח וממכרן ממכר, במיטלטלין. דהיינו, הילדים הקטנים שיש להם רכוש פרטי שאינו ברשות אביהם, יכולים למכור או לקנות. הוא הדין למתנה. כל זה במיטלטלין, אבל לא בקרקעות. לא נתנו לו סמכות וכח למכור קרקעות, אלא

אמנם, אינני מבין זאת. לפי דבריהם, שהבת מתפתחת יותר מהר מן הבן, מדוע הגמרא אומרת, **כבר שית, כבר שב?** היינו צריכים לומר בתחילה, **כבת שית**, שזהו לשון נקבה, ולבן היו צריכים לומר בלשון זכר, **כבר שב**. לכאורה זו טעות בלשון. ואעפ"י שכאשר מדברים על זכרים ונקבות רבים ביחד, אומרים עליהם לשון זכר, אבל כאן זה שונה, כי מדברים על כל אחד בנפרד, וצ"ע.

בחינושי רבי עזריאל [הילדסהיימר, עמ"ס גיטין שם, דף רמ"ז] כתב כך, **נסתפקתי אם נקבות פעוטות בכלל או דוקא זכרים**. האם הגמרא מדברת גם על נקבות, או רק על זכרים? ומי שב לי מסוגיא דכתובות ע' ע"א. הגמרא שם מביאה ראיה כי הקטנים לא יכולים למכור כשיש אפסטרפוס. דאל"כ, מאי מייתי ראיה דאין יכולין למכור בשיש להם אפסטרפוס, מברייתא דקתני אין מעשה קטנה כלום. דלמא קטנה שאני? אלא ע"כ דאפילו קטנה בכלל.

אכן, אי הוי גם כן ברישא דמתניתין חרשת בכלל חרש, לזה לא מצאתי ראיה מכרעת.

זהו נושא שצריכים לדבר עליו באריכות, אבל נראה לי לעניין מעשה, כי אי אפשר לדבר בזה מצד המנהג. סבור אני כי אי אפשר לדעת בבירור כיצד היה המנהג בדורות שעברו, לעניין עליית קטן פחות מגיל שש. ראשית, מפני שלא ידעו בדיוק את תאריכי הלידה לכל אחד. הרי לא היו להם תעודות זהות, רישום לידות וכו'. ואעפ"י שהיו רבים שרשמו, רשמו בספרים נולד הפרח הטוב וכו' בתאריך כך וכך, בכל מקרה דיוק הזמנים בהמשך, לא היה נפק"מ כמו היום. לא ידעו בדיוק את השנה. וגם אם ידעו את הגיל המדויק, בכל זאת, אין ראיה, וכדלקמן.

אברך אחד טען לי, מדוע אתם אומרים כי לא היה מנהג כזה? הנה אני בעצמי עליתי בגיל חמש לספר תורה. קראתי ששי, ותרגמו עלי, והצטרפתי אז למנין שבעה עולים.

שאלתי אותו, איפה היית? האם פה, בארץ ישראל, או בתימן? והוא השיב לי, בארץ ישראל.

אמרתי לו, הנה כי כן, כבר אין שום ראיה. כיון שידידנו הרה"ג שמעון צאלח זכר צדיק לברכה, דור ששי למהרי"ץ זיע"א, אמר לי כי הילדים בארץ ישראל מתפתחים מהר יותר מאשר הילדים בתימן. הוא ראה זאת, הבחין בעניין, וכך היה פשוט לו. פירוש הדבר, כי כנראה בגלל שיפור תנאי החיים, כל צורת הלימוד והחינוך, ומכלול האפשרויות המצויים כאן לרוב, ברוך ה', ממילא אין להשוות ולהעריך את התקדמות הילדים כאן לדורות הקודמים.

לפי דבריו יוצא, כי ילד בזמנינו כאן, אילו היה באותם השנים שלו בארץ תימן, הוא לא היה מסוגל עדיין לקרוא בתורה. אלא אם כן הוא ילד מיוחד ונדיר, יוצא דופן. אולי. ברם אי אפשר עכ"פ לבוא ולומר כי כן היה המנהג. כי זו מילתא דלא שכיחא. מסתמא אנשים ראו את לשון הרמב"ם דלעיל, האומר בסתם קטן, ולא חילקו וחשבנו כי הוא מתכוון דוקא עד גיל שש.

גם בהלכות מכירה [פרק כ"ט הלכה ו' י"ח], לגבי מקח וממכר, הרמב"ם מדגיש את כח מכירת הקטן שהיא דוקא עד גיל שש. שם הוא מדבר על שיכור, ואומר כי מי שהגיע עד לשכרותו של לוט, שאינו יודע בכלל מה שהוא עושה, הרי הוא כקטן, פחות מבן שש. משמע כי קטן בגיל שש, הוא הגבול. פחות מכן, לא שייך לצרפו למידי.

לכן אנחנו נעצור פה, אף שהנושא הוא ארוך, וצריך לפרט ולהאריך. בכל זאת חשוב לי לדבר על זה כעת, כדי לברר האם מישהו יודע משהו על המנהג בזה? האם אתם יכולים להעיד על מנהג ברור, כי קטן פחות מבן שש, עלה לספר תורה, והצטרף למנין שבעה?

וְנִכְדָּ, נָאִם יְיָ. שֵׁם, זֶה הַכְּתָב. שְׁאָר, זֶה לְשׁוֹן. נִין, זֶה מַלְכוּת, וְנִכְדָּ, זֶה וְשֵׁתִי.

המדובר הוא לגבי בבל שהחריבה את בית המקדש, והנביא מתנבא עליהם בנבואה קשה שייחרבו. מפליא לראות שחרבותיהם קיימים עד היום במקומם. ממש פלא עצום. רואים במוחש את החרבות, שהפסוק אומר כי הם יישארו לדורות עולם. אף אחד לא הצליח לבנות אותם. נשארים חרבות. זה נקרא בבל הישנה. גם הכף החיים [סי' רכ"ד סק"י] מזכיר זאת, ומציין שהוא בעצמו עבר שם, הוא ראה בקיום הנבואה. וכן בכל הדורות.

ומן הגמרא אנחנו לומדים, כי שֵׁם זהו הכתב. מפרש רש"י על כך בזה"ל, אין להן כתב, אלא מאומה אחרת.

אומר על כך מהר"ל בספר אור חדש [על פרק א'. במכון ירושלם דף קנ"ז] בזה"ל, ומה שאמר שם זה הכתב, פירוש, כי יש לכל אומה ואומה מהות בפני עצמו, מה שהיא אומה זאת. וכל מהות, הוא ציור שכלי מה שהוא. ועל דבר זה מורה הכתב, כי כל כתב הוא ציור הדבר. ומפני כי יש לכל אומה ואומה מהות בפני עצמה, והמהות הוא ציור מה שהוא הדבר, ולכך יש לכל אומה ואומה כתב בפני עצמו.

מחדש לנו מהר"ל, כי לכל אומה ואומה יש כתב המיוחד לה, מפני שבעצם הכתב מונח מהות האומה. וזהו בעצם שורש חכמת הגרפולוגיה. כתב האומה באופן כללי, ובאופן פרטי יש משמעות להבדלים שבין פְּתָבוּ של כל אחד ואחד.

*

בדרך אגב, נוסיף מה ששמעתי עוד חידוש מעניין. יש כתב הלטיני, ובשמות אותיותיהם יש רמז עבה להיותו של מייסד דתם, מין ומשומד. אמנם איננו מדברים כאן על ציור הכתב בעצמותו, שאודותיו מדבר מהר"ל, אלא על שמות הכתב. כידוע, הם נקראים, אי

לי לא ידוע דבר כזה. לפי מיטב ידיעתי אין הוכחה ברורה להקל בזה. אבל בכל זאת, בכדי שהדברים יתחדדו, אני שואל את הציבור, אם יש מישהו שיודע מנהג כזה, או מקור כלשהו, אשמח לשמוע.

הדברים הללו, הם אפילו לא בגדר "ראשי פרקים". זה רק על קצה המזלג. ובלי נדר, נמשיך בשיעור הבא.

המשך והכרעת מרן שליט"א בעניין אם ניתן לסמוך על חכמי הגרפולוגיה בזיהוי חתימות העדים או להתיעץ עמם לצורך סגירת שידוך וכדומה.

רציתי לחזק את מה שדיברנו בשיעור הקודם, לעניין חכמת הגרפולוגיה. עד כמה אפשר להסתמך עליה. אמרנו אז כי הגרפולוגיה איננה חכמה פסולה, ושייך להתיעץ עמם, לשמוע חוות דעת, ולהתחשב בה.

שאלה מהקהל: מה הדין אם הגרפולוג נחשב מומחה, אבל אינו ירא שמים?

תשובת מרן שליט"א: לא בדקתי זאת. הגרפולוגים שאני מכיר, כולם הם יראי שמים. אבל מסתמא מי שהוא גוי, או חילוני, יפרש דברים שלנו בצורה שאינה נכונה. מסתבר שיש להתנהגותו האישית ולדעותיו השפעה. לכן אין לסמוך עליהם.

כיון שאין דבר שאין לו שורש בתורה, ואפילו דברים שנתחדשו בזמננו, לכן נפתח תחילה בכעין מקור לנושא, ממנו שורש ללמוד על מעלת הגרפולוגיה.

במסכת מגילה [דף י"ג] כתוב כך, רבי יונתן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא. כאשר רבי יוחנן היה דורש בהלכות פורים, לפי דברי רש"י בענייני מגילת אסתר, היה מתחיל להביא את הפסוק בספר ישעיהו [י"ד, כ"ב], וְקָמְתִי עֲלֵיהֶם נָאִם יְיָ צְבָאוֹת, וְהִכָּרְתִּי לְבָבְלָא שֵׁם וְשְׁאָר וְנִין

ב' סי די וכו', ABC. בהמשך יש LNMOPQRS, אל אן אם או פי קיו אר אס טי וכו', וכן עד הסוף.

שמעתי על כך דבר נפלא. ידוע כי בזמנו רבים מעם ישראל נמשכו אחרי ישו הנצרי שר"י. מאידך, דודו אחי אמו היה חכם גדול, ונקרא שמעון כיפא, או רבי שמעון הקלפסי. מכנים אותו פטרוס, פטר חמור, וכן הלאה כל מיני שמות. יש שאמרו עוד כי הוא נקרא שמעון הקלפסי. אבל אינני יודע מהיכן הגיעו לשם הזה.

שאלה מהקהל: האם אכן זו טעות מה שמכנים אותו בשם "שמעון הקלפסי"?

תשובת מרן שליט"א: אולי זהו שמו. אולי כתוב כך בספר תולדות יש"ו הנצרי, שנקרא תליית ישו (כמו שמזכיר אותו רש"י במסכת ע"ז), או מגילת נִיטֵל. אבל בספרים שאני מכיר כתוב, פטרוס, פאולוס, או שמות אחרים. הוא נחשב כנראה האפיפיור הראשון. הוא בא אליהם, וסיפר להם כביכול כי ישו הנצרי שלח אותו אליהם.

אותו דוד היה חכם גדול, וכאשר ראו חכמים את השפעתו של ישו, גם אחרי שנתלה, חששו לעצמם. הרי כנגדם ומחמתם תיקנו את ברכת 'למשומדים אל תהי תקוה'. יהודים רבים נתפתו ונמשכו אז אחריו, עד שנהיו מהומות ומחלוקות גדולות, הרגו איש ברעהו וכו', ולא מצאו עצה אלא להבדיל אותם מקהל ישראל. לכן באו החכמים אל אותו שמעון החכם, ואמרו לו, דע לך, קהל ההולכים אחרי ישו, יקבלו ממך, כי אתה ממשפחתו. אתה תאמר להם שהוא התגלה אליך בחלום, ותעשה להם נסים ונפלאות, וכל מיני דברים וכו'. לימדו אותו את השם המפורש. הסיפור ארוך. והעיקר הוא שחכמים אמרו לו ללכת ולומר לתלמידי ישו, שהוא התגלה אליך, ואתה נתנבאת וכו', אבל התכלית והמגמה שתוציא ותרחיק אותם מעם

ישראל. שיהיו כת בפני עצמה, מובדלת. כי כאשר הם נמצאים ביחד עם היהודים, הם משפיעים עליהם לרעה.

השיב להם שמעון החכם, חס ושלום. כיצד אהיה ביחד עם הגויים?

אמרו לו החכמים, אנחנו נתפלל עליך שיהיה לך חלק לעולם הבא. ישנם האומרים כי הוא חיבר את הפיוט נשמת כל חי, יש לעיין במה שכתב מהרי"ץ [עץ חיים ח"א דף ק"ל ע"ב] בזה"ל, שמעתי גדולים נחלקים, יש אומרים שרבי שמעון הגדול בן פזי ייסדו וכו'. זהו גם כן נושא ארוך, ולא ניכנס אליו כעת, ואנחנו לא נדבר עכשיו אלא על הנקודה התחתונה.

סופו של דבר, שאותו שמעון בלבב אותם, תיקן להם כללים וחוקים, ובין היתר כתב להם את אותיות האל"ף בי"ת הלטיניות. או את השמות הללו. אלו המתחילים, ABCD. מקבילים לאל"ף בי"ת שלנו.

תשימו לב לדבר מעניין בסדר האותיות שלהם, שאותו שמעון החכם רמז. כתוב, אל אן אם (LNM). במלים אלו הוא טמן משמעות, שרק יהודי יבין מה מסתתר מאחריהם. הנה, מה אתם אומרים, הנצרים? אמו של ישו היא מרים. אבל כיון שבעצם הוא ממזר, מלבד היותו בר הנדה, הם מכחישים ואומרים שאין לו אבא. בשגעונם הוא אומרים כי הוא בן של אלהים. הוא נכנס לבטן של אמו, פצפון, גדל והתפתח וכו'. טמטום. ובכן, רומז להם שמעון החכם, אם אתם אומרים שלא צריך להיות לו אבא, גם אם הוא לא צריך. L M N רוצה לומר, הרי לאל, אין גם אם...

ומי שחושב שכך, אזי נמשיך ונרמז לו בהמשך האותיות. OPQRS הוא אפיקורס. הפלא ופלא.

בסוף האותיות יש X W Z, אַקס וַי זֵד. האות האחרונה היא זֵד. מי שמאמין בו, תועה. הוא זֵד.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בדורות האחרונים. רואים בכתב האדם ביטוי לתכונותיו ומהותו. דוקא באלף הששי, מאז דאפתחו תרעי דחכמתא, כמבואר בזוה"ק.

תשמעו חידוש גדול. ישנם האומרים כי אם יש לאדם מדה מסויימת, המובעת בכתב ידו, הוא יכול לתקן אותה דרך הכתב. לדוגמא, אם הוא כותב בצורה מסויימת, וזו ראייה לאותה תכונה רעה, הוא צריך להרגיל את עצמו לשנות את הכתיבה, בכח ובמאמץ, וכך בעז"ה גם התכונה שלו תשתנה. ממש הפלא ופלא.

אם זה נכון, הדברים מדברים בעד עצמם.

שאלה מהקהל: איך אפשר ששינוי באות או הכתב ישנה את המדה, הרי ידוע בשם הגרי"ס שיותר קל לעבור על כל הש"ס עשר פעמים מאשר לשנות מדה אחת?

תשובת מרן שליט"א: כנראה הכא שאני, שזה טיפול ישיר. לימוד זה בעקיפין. ואולי יועיל בכל זאת קצת לעדן את האדם אבל לא לשנות. כאן אם יאלץ ויכריח את עצמו לשנות את הרגל כתיבתו, הוא פוגע ונוגע בשורש המחלה, או לפחות אחד משרשיה. מפליא.

רצוני לומר לכם, שגרפולוג מומחה גדול ראה את כתב היד שלי. הוא הסתכל על הכתב, וחזן מכל הדברים שהוא אמר, הוסיף עוד, הכותב הזה, קשור לאבותיו, ולאבות אבותיו. הוא מחובר אל הסבא שלו, ואל הסבא של הסבא שלו וכו'.

אותו גרפולוג אינו תימני, אלא אשכנזי... והוא לא מכיר אותי בכלל. תאמרו לי אתם, האם זו לא כמו רוח הקודש? מהיכן הוא מצליח לגלות דברים כאלו עפ"י הכתב? אם הוא היה מוסיף עוד שאני קשור למהרי"ץ, הייתי אומר שזו כנבואה ממש, ולא רק חכמה גרידא...

האם מישהו יכול להסביר, איך מבינים דברים כאלו מתוך הכתב? יש כאן עמקות. חכמה גדולה.

הקב"ה שובר אויבים ומכניע 'זדים'. בברכת למשומדים אל תהי תקוה יש כ"ב תיבות. מהרי"ץ [בעץ חיים דף ט"ז ע"א] אומר על כך, שיש בברכה זו כ"ב תיבות, רמז לכ"ב אותיות לשון הקודש שכפר בהם המשומד.

*

נחזור לעניינינו. בשו"ת אבני דרך [להר"א פרינק, חלק שמיני, סי' תרמ"א, בהערה] כתוב כך, **העיר הגר"א נבנצל, כי מסופר שהגרי"ס פנה לגרפולוג לדעת את חסרונותיו. רבינו ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, כיון שהוא עבד על עצמו על שבירת מדותיו, פנה גם כן לגרפולוג. הוא החדיר את תורת המוסר בישיבות ליטא. לפני כן לא היה מקובל לקבוע סדרי מוסר, ובזכותו ומכחו התחילו ללמוד תמידין כסדרן מוסר. הוא רצה לדעת ולהבין ביתר שאת את חסרונותיו, לתקן את מדותיו. לכן הוא פנה לגרפולוג, שיבין מתוך הכתב שלו איזה חסרונות שהוא לא שם לב אליהם. גם כי על ידי כן הדברים יותר מתחדדים ומתבררים.**

רואים כי הגר"י סלנטר החשיב את הגרפולוגיה. אמנם, אינני יודע מהו מקור הסיפור, ויתכן שהוא נמסר רק בע"פ, וזאת שמע הרב אביגדור נבנצל שליט"א, אבל עכ"פ יש חיזוק לדבר מתלמידו, הסבא קדישא מקלם, שכאשר הוא רצה לברר איזה דבר בקשר לתלמידו, פנה בעצמו לבדיקת גרפולוג.

גם על תלמידו הסבא קדישא מקלם מסופר, שהתרשם מתלמיד עפ"י בחינת כתב ידו. [המקור מובא בגליון המבשר תורני, שלח ה'תשע"ז]. ממילא מסתבר שהדברים נכונים.

ישנם הטוענים, הרי כתוב בתורה [דברים י"ז, י"ג], **תמים תהיה עם יי אלהיך?**

אינני חושב שהדברים קשורים בכלל. **תמים תהיה**, כתוב בפרשת שופטים לגבי דרישה אצל קוסמים ומעוננים. אבל מאידך, חכמת הגרפולוגיה היא מיוחדת, הקב"ה גילה אותה

בשלמא מה שישנם דברים, שאפשר אולי עוד קצת להבין. שמעתי כי הם רואים כתב, ואומרים כי הכותב קשור יותר לאבא שלו, או לחילופין, לאמא שלו. דברים כיוצא בזה. אבל לדעת דברים כל כך רחוקים, כמה דורות אחורה, רק מהכתב, ממש פלא. חכמה מיוחדת שהופיעה בדורות האחרונים.

שאלה מהקהל: לגבי שידוכים, האם אפשר לשאול בכל שידוך, או רק במקרים חריגים?

תשובת מרן שליט"א: לא. אין לשאול בכל שידוך, כמו שעושים למשל בדיקת "דור ישרים"... ברור שלא. אלא רק אם ישנם ספקות. איזה דבר שאינו ברור. אפשר להיעזר בכך.

*

כדי שהעניין יהיה ברור, נקרא את הדברים מתוך הכתב. תלמיד חכם אחד כתב מאמר בנושא, אסף והביא את דעות גדולי דורנו, ועוד כמה חידושים. לכן אנחנו נלך לפי הסדר שלו, וכך הדברים יתבררו יותר ויותר.

כך כתוב באותו המאמר [גליון תורני 'המבשר' הנו"ל], בקו 'משנת מרן' (נישואין) למרן הגראי"ל שטיינמן (תשע"ה, עמו כז) כתבו משמו, שלא כדאי לבדוק שידוך עפ"י גרפולוגיה, היות ולפעמים הם טועים, וגם דחטרונות יש לכל אחד.

כבר אמרתי בשיעור הקודם, כי הנושא שנוי במחלוקת, ונאמר רק את מה שנראה לענ"ד לדון ולהשיב בעניין.

גם על טענה זו ענינו ואמרנו כי אפילו שהיא נכונה, אבל הרי גם הרופאים טועים. למשל. כמו כן, איננו אומרים שאין להתחתן אלא רק עם מי שהוא מושלם בכל העניינים. רצוננו לבדוק שאלה קטנה מסויימת, ואין בכך בעיני.

עוד שם, ובחוברת 'כאיל תערוג' (עמוד 26) למרן הגראי"ל כתבו, דאמר, דכיון

שהשידוכים הם מסודות הבריא, א"כ אין לחכמת הגרפולוגיה חלק בזה. והוסיפו בסוגריים, דאמנם פעם אחת כאשר לאחר הבירורים, אמרו דבר מסויים שעיקב את השידוך, ולא הצליחו לבררו בשום אופן אחר, הסכים שיבררו דרך גרפולוגיה.

שהשידוכים הם מסודות הבריא, זה אמת ויציב. כך כתוב במסכת מועד קטן [דף י"ח:] אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי, מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, מה' אשה לאיש. מן התורה, דכתיב [בראשית כ"ד] 'זיען לבן ובתואל ויאמרו, מי' יצא הדבר'. מן הנביאים, דכתיב [שופטים י"ד] 'זאביו ואמו לא ידעו כי מי' היא'. כך כתוב על שמשון. מן הכתובים, דכתיב [משלי י"ט] 'בית והון נחלת אבות, ומי' אשה משכלת'. כך אומר שלמה המלך בחכמתו. ודאי כל השידוכים הם מאת ה'.

המפרשים כבר הסבירו מדוע צריך ג"פ, תורה נביאים וכתובים.

מה החידוש שיש בכך, ללמדנו ששידוך הוא לא מקרה, אלא בהשגחה פרטית. הדברים נפלאים, ואכמ"ל.

אבל לעניינינו התשובה היא, כי משם ראינו. הרי הסיפור מן התורה הוא אצל אליעזר. וכי הוא לא עשה ניחוש? וכי הוא לא ניסה, לראות האם ה' הצליח דרכו, או שלא? [ועיין בגמ' חולין דף צה: ושלחן ערוך המקוצר חלק י"ד סימן קמ"ח סעיף ס"ח בהרחבה]. עניין הגרפולוגיה הוא הרבה יותר מוסמך מניחוש.

בהמשך המאמר שם, כתוב כך, והנה בידברי שיח' (שופטים כג, ו) כתבו ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שנשאל לגבי חו"ד של מומחים בקריאת כת"י לעניין שידוך, וזאת לאחר שבדקו כתב היד של הבחור וראו חסרונות, ואמר [כדלעיל], דאמנם יש חכמה כזו, אלא שאצל בני תורה אין לזה שום

וטבעו. כבר אמרנו, כי במציאות הדבר אינו כך. מי שעבד על עצמו ושינה את טבעו, גם כתב היד שלו ישתנה.

נמשיך במאמר, ובשורת 'ושב ורפא' (אבה"ע סי' ע) שהאריך בכ"ז מאוד, מסיק, בדביקה גרפולוגית בשידוך, אמנם אין בה ריחא דאיסורא, או חסרון בביטחון בהשי"ת, רק שבגמרא (קידושין דף מ"א) ובספרי הפוסקים לא מצאנו שצריך בדיקות מעין אלה. וגם ככלל, תועלת הגרפולוגיה, שנויה במחלוקת בין הבקיאים, וממילא אי אפשר לסמוך ע"ז גרידא.

אינני מבין מה שהוא מדבר. הוא טוען שלא מצאנו בגמרא בדיקת גרפולוגיה בשידוך. תגידו, בגמרא הוא מצא בדיקות דם? האם בדיקות גלאוקומה כתובות בגמרא? מה הוא רוצה, שבגמרא יכתבו על בדיקות גרפולוגיות? מה הוא חושב? מה הוא מבין? האם בדיקות סוכר וכיוצא בהם כתובות בגמרא? וכל מה שיש בזמנינו. אינני יודע מאי קאמר מר. שרשם של הבדיקות הגרפולוגיות, היא מחכמה שהתגלתה רק בדורות האחרונים. חז"ל אומרים בכמה מקומות, דור דור ושופטיו.

עוד במאמר שם, ובקונטרס 'בנתיבות המשפט' (133 עמוד 8) כתבו (מאת) [בשם] הגרש"א שטרן, דמאחר וגרפולוג המוציא מתחת ידו חו"ד מקצועית, מזכיר שם עשרות פרטים ותכונות אודות בעל הכתב, בעוד אלו, אינן נצרכים ומועילים דווקא לעניין השידוך, וא"כ כשמגלה אותם יש בזה לשה"ר.

באים אל הגרפולוג, ואומרים לו, תן לי חו"ד על בעל הכתב, מה טיבו?

כשהוא עונה להם, הם עוברים על לשון הרע. אפשר לבדוק דבר מסויים, מה שצריך, מה שחוששים וחושדים, או שני דברים. אבל אסור להתחיל לפרט את כל העניינים, שאינם נוגעים לעניין השידוך. לכן כשרוצה מ"מ לברר תכונה

משמעות. כי התורה מעדנת את האדם, ויתכן שבטבעו הוא קשה וכעסן וכו', אבל אחרי שלמד תורה, נהיה עדין ורך כקנה. ודי לברר אצל הקרובים, ואלו שמכירים אותו, ועליהם לסמוך.

וב'סגולות רבותינו' (שאלה טז) מהגר"ח קנייבסקי, שאלוהו, שלאחרונה נתפשט בציבור היראים לשאול לגרפולוג, ולפעמים רוצים לסגוד שידוך ועי"ז אין גומרים, וכבר כמה מקרים מצערים היו על ידי זה. והשיב נחרצות, זה מהגויים רח"ל.

גם בספר 'חשוקי חמד' להגר"י זילברשטיין (יבמות דף מ"ה ע"א), מעשה באבי מדוברת, שהתגלגל לידיו כת"י של המדובר, ונדהם לגלות עפ"י שאינו הגון. ולמעשה הוא בחור טוב, וחושש שמא מעמיד פני צדיק ובעל מידות, ואינו כן.

הציעו לאבי בת אחת שידוך, ונתגלגל לידו כתב היד של המיועד. הוא שלחו לבדיקת גרפולוג, ונדהם אולי הוא רק מעמיד פני הגון, ולא כן הוא. ושאל את גיסו הגר"ח"ק שליט"א, וחזר ואמר, שהן חכמת הגרפולוגיה אמת יש בה לגויים, ולא ליהודי אשר יכול לעבוד על עצמו ולשנות טבעו, וזאת לא רואים בגרפולוגיה, ולכן אין היא משקפת את מהותו וטבעו.

בעונותינו הרבים, ישנם רבים המעמידים פני צדיקים.

שלא תבינו לא נכון. אני לא מתכוון לאנשים שאינם צדיקים, המעמידים פני צדיקים. אלא לגרועים, המעמידים פני צדיקים. וכי אם רואים זאת בכתב היד, אפשר לעשות עמם שידוך? ואעפ"י שהבדיקה אינה מוסמכת לגמרי, אבל מדוע לא לבדוק יותר לעומק, לשלול זאת?

ולגבי מה שכתוב עוד על היהודי, אשר יכול לעבוד על עצמו ולשנות טבעו, וזאת לא רואים בגרפולוגיה, ולכן אין היא משקפת את מהותו

ופרט מסוים, ישאל רק לעניין הנצרך לשידוך. אבל דברים אחרים שאינם נדרשים לו, הוי כלשון הרע ורכילות [וכדלעיל].

הערה מהקהל: מצוי בהרבה מקומות עבודה, שמבקשים כתב יד לבדיקת גרפולוג.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הם רוצים לבדוק על האדם, אם הוא נאמן. גנב חלילה, או דברים אחרים. הגרפולוגים מגלים פעמים רבות דברים נכונים. אפשר להתחשב בבדיקתם. ניתן לסמוך על מסקנתם, אם העובד הוא ישר, או שלא. וכן הלאה.

שאלה מהקהל: אולי הם מודים שבדיקת גרפולוגיה היא אמתית ונכונה, אבל כהוראה לציבור, זה עלול להיות מסוכן. זה לא ייגמר. כולם יבדקו, ישמעו את חסרונות המיועד, ויהיה ממש קשה לעשות שידוכים?

תשובת מרן שליט"א: טוב. אז שיבדקו גם את המיועדת המדוברת. וכי רק למיועד יש חסרונות? לכל אדם ישנן חסרונות. אנחנו מדברים על בדיקת דבר אחד מסוים, שאלה או חשד אחד בדבר מסוים. נניח שהם חוששים אולי כך וכך, וכן אם כבר העניין נתגלה. ברור כי לכולם ישנן חסרונות, אין אדם מושלם בעולם. גם לשני יש חסרונות. אבל אי אפשר לומר כי מופקע הדבר ואין לאמת שאלה מסויימת.

באותו המאמר עברו לנושא אחר, של חשש גזל. האם מותר לקחת כתב יד של אחר בלי רשותו, ואח"כ להחזירו. וכאן נדרשו הפוסקים לשאלה חמורה, האם מותר להשיג כת"י של המדובר לגרפולוג מבלי ידיעתו, כגון ע"י שיבקש מידיד שימציא לו כתב יד.

ובשו"ת 'ושב ורפא' (שם) פסק שאסור. וכן בשו"ת 'וישמע משה' (עניינים שונים, סי' שכ"ד) הביא בזה דעות הפוסקים שהוא בחשש גזל,

ואפילו אם בדעתו להחזיר הדף. ושכן השיב בזה הגר"ח"ק, שהן יהודים עפ"י תורה, כלל אין להם לשאול גרפולוג. ומ"מ נטילתו ללא רשות, הוי גזל גמור. וכן מייתי שם מאת הגר"מ שטרן, שעל חשש איסור גזל, אין עצה ואין תבונה, ואין ליטול הכתב שלא ברשות בשו"א, ואין בזה הוראת היתר בעולם.

ואם השואל יש ברשותו הכתב, וקיבלו מדעתו, אולי מותר להראותו. וגם בזה יש לפקפק. אולי מאחר שהוא העביר את הכתב אלי, מותר לי לשלוח אותו לבדיקת גרפולוג.

והגר"מ"ג השיב בזה, דמ"מ בששני הצדדים כאחד מבקשים לדעת דבר אודות המדובר, ובוודאי אין כוונתם לגנות רק לברר מציאות לתועלת, יש להתיר ליטול כתבו. אבל כשרק צד המדוברת מבקשו, אסור ליטול הכתב שלא ברשות, ואפילו נמצא ברשותם אסור מחשש לשה"ר. ורק אם לא יבקשו מהגרפולוג לומר דבר בגנותו, אלא האם לפי דעתו יש התאמה ביניהם, בכה"ג יש צד היתר בדבר.

באופן שהם אומרים לגרפולוג מראש, שלא ידבר דברים בגנות המדובר, אלא רק האם ישנה התאמה. באופן זה ישנו צד היתר.

אבל הנושא הזה לא ברור כלל ועיקר. הם מבקשים מהגרפולוג, שיביע את חוות דעתו האם ישנה התאמה בין הצדדים. אבל לכאן האמת היא הפוכה. בדרך כלל, בכדי ליצור חיי נישואין טובים, דרושה אי התאמה. אינני יודע אל מה הוא התכוון באמרו, אי התאמה. אולי הלשון אינה מדוייקת, כי בעל המאמר קיצר. ההיפך הוא הנכון. בדרך כלל, האיש והאשה אינם מתאימים האחד אל השני. דהיינו, מידותיהם ותכונותיהם שונות. למשל תכונת האש ותכונת המים, זהו שידוך טוב. אז הם מתאימים ובונים האחד את השני. אבל אם יהיו להם את אותם המדות והטבעים, אין כאן שלמות.

שאלה מהקהל: אולי הכתב השתנה מאז החתימה? שמא המציאות גרמה שכתב ידו ישתנה?

תשובת מרן שליט"א: אתה צודק. זהו גם שיקול. צריכים לקחת אותו בחשבון. צריכים להשוות דוקא לחתימות מאותו הזמן.

והן גם בשו"ת 'וישמע משה' (מלוה ולוה, סי' רס"ד), מעשה שהיה בערבים שנתבעו על ערבות שלמראית העין מתנוססות חתימותיהם ע"ג שטר ההלוואה, והללו טענו שחתימתם זויפה, ולא חתמו עליה מעולם. וכסמך לדבריהם צירפו חו"ד גרפולוגי שא"ז חתימתם.

והן הובאה השאלה לפני מרנן הגר"נ קרליץ והגר"ח"ק שהכריעו, שאין לסמוך על חו"ד הגרפולוג לאחר שהבי"ד השוו כתב ידם וקיימו השטר. דמה לנו חכמת הגרפולוג, כשישנו דבר קיום ב"ד.

אינני מבין זאת. בודאי שישנה הלכה פסוקה של קיום שטרות בית דין. בכל הדורות שלא היו גרפולוגים, ולא היתה החכמה הזו מצויה, קיום ב"ד לבדו הוא התופס. אבל עתה אנחנו מדברים שנתגלתה חכמה זו, בזה הדבר שונה.

מה גם שהגרפולוג יכול לנמק את דעתו, ולהסביר לדיינים היכן הוא רואה את השינוי, ואז ממילא יכול להיות שהדיינים יוכלו להבין ולהכיר בעצמם בשינוי. מסתבר שהוא יכול להסביר לדיינים את ההבחנה שלו, ואז הם יודו. בחכמתו הוא יכול להצביע על הנקודות הקטנות, שהם מצדם לא ראו מקודם. זו חכמה מיוחדת השייכת דוקא להם.

ואעפ"י שבפרק אלו מציאות [ב"מ דף כ"ג:] כתוב על תלמיד חכם, שמחזירים לו אבידה בטביעת עין. מוכח שתלמיד חכם הוא מדייק, ושם לב לדברים קטנים? אבל מכל מקום, הגרפולוג הוא בעל מקצוע, וזו התמחותו. גם כתב היד נמצא

בספרים כתוב עוד יותר מזה. כי אם תכונותיהם שוות, ממש אותו הדבר, לא יזכו לפרי בטן ח"ו. גם נראה מלבד זה, מה שכבר אמרנו, שבחיי היום יום, הבעל משלים את האשה, והאשה משלימה את הבעל. יתכן שההתאמה שהוא מדבר עליה, אינה מדויקת. אבל אם היא כפשוטו, הדבר אינו מתקבל. לא מובן.

עתה עובר בעל המאמר לעניין קיום שטרות. וזה לשונו, בגמרא כתובות (כא, ב) לעניין קיום שטרות אמרו, שאחד מאופני קיום שטר בחותמיו, הוא ע"י שהדיינים בעצמם מכירים ומשווים כתב ידי העדים החתומים. וכ"פ מרן בשו"ע חו"מ (סי' מו, ס"ז).

ודעת הנתיב"מ (שם, ביאורים סק"ז) בזה, שפעולות הזיהוי אינה אלא מעניין סבירות וטביעות עין שע"י הדיינים, ושכך היא דעת הקצוה"ח (שם, סק"ח) שהכרת חתימות ע"י דימוי כתב, הוא כעניין 'סימנים' [באבידה], ואכן אינו מועיל אלא לצרכי קיום שטרות דמדרבנן, אבל לקיום דמדאורייתא לא מועיל. ולדעת הנתיב"מ (שם, סק"ח) הוי כסימן מובהק לכן אפשר להוציא ממון בזה.

ומכאן יש שכתבו, כ"ה בספר 'חשוקי חמד' (שם, יח, ב) ועוד, דכשהעדים אינם לפנינו והשוו הבי"ד החתימות וקיימוהו, אם יוכח עדיין לפני הבי"ד ע"י גרפולוג שאין החתימות זהות לכתב ידי העדים, וייווכחו שצדקו דבריו ויחזרו בהם, יבוטל קיומם, אעפ"י שלפי ראות עיניהם נמצאו זהים, הואיל ואין לפעולת הזיהוי תוקף עדות שנחקרה בבי"ד אלא היא סבירות וטביעות עין בעלמא, ובזה נוכל לסמוך אף על דעת הגרפולוג, אם ייווכחו חברי ביה"ד שצדקו דבריו.

תראו שהוא מדגיש כי מדובר דוקא באופן שבית הדין יווכחו בצדקת הגרפולוג. דהיינו, הוא צריך להצביע להם על מה שהוא ראיה, ואז אם יקבלו את דעתו ויסקימו לכך, יחזרו בהם.

לפנינו, ולא מדובר על דבר שעבר, שהיה לנו, ויש לנו היכר וסימן בטביעות עין.

כך מסתבר, וזו המסקנא לדינא. השם ב"ה יאיר עינינו.

שאלה מהקהל: אבל בתוספות מבואר שגם לעם הארץ יש טב"ע, רק מפני שחוששים שמא הוא משקר, לא אמרו עליו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כך כתבו התוס' בבבא מציעא דף ט. ד"ה אבל, בשם רבי תם. וכן בגטין דף כ"ז ע"ב. וגם ישנם עוד הרבה ראשונים שסוברים כך, כגון הרא"ש והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ואו"ז. אך דעת רש"י לא כן, ויש אחרונים שלומדים כמוהו גם בדעת הרמב"ם, כיעויין שו"ת פני יהושע ח"ב סי' ס"ז, ושו"ת משיב דבר להנצי"ב ח"ד סי' פ"ג אות ד', ועוד. ועיי' ג"כ זכור לאברהם קובץ שביעי דף תפ"א.

חמש הוכחות כי במחזו שרעב התפללו בעבר בנוסח בלדי, וכן צעדה וביצא, למאר ורדאע.

דיברנו בשיעורים האחרונים על רבינו שלום שבזי זיע"א. עתה הנני מחזיק בידי את ספר המצולם והמכור, שזכיתי לו באמצעות ידידנו רבי יפת מה-טוב (במקור, מעטוף) יצ"ו. כשמו כן הוא. הודות לו זכינו לספר הזה למשמרת, ולעיון תמידי, בכל עת הצורך. המקב"ה ימלא כמלו"ל לטובה ולברכה.

על דבר אחד רציתי להתעכב כעת, כי בשיעור הקודם דילגתי עליו בטעות.

כתוב שם בעמוד 245, **ישרי וישבוק לכולכון ישראל מכל חוביכון**. הוא כתב בגליון הערה, **בנוסחאות אחרות, ישרי וישבוק לכולכון ישראל, למרברבהון, ולא יזיד מכל חוביכון ומכל חטאיכון**. דהיינו, אינו מוסיף תוספת זו. **וְלִים תָּם כָּלִל, הַפְּדָא, או הכדא**. דהיינו, אין בכך פגם, בין כך ובין כך. ר"ל להוסיף או להשמיט. איך שאתה רוצה.

רואים כי הוא דייק את הנוסחאות, העיר ודייק. זה בנוסח תפילות יוהכ"פ, כפי התכאליל.

כמו שאמרנו בזמנו, במחזו שרעב התפללו כמו כל מחזות תימן, בלי יוצא מן הכלל, בנוסח בלדי. ואפילו במחזו חבאן, הנחשב מחזן לתימן, גם שם התפללו בנוסח בלדי. ישנם דברים בם מחזיקים הם עוד יותר מאתנו, עד היום, בנוסח בלדי הקדום טפי. אפשר לראות זאת בתכלאל 'עטרת זקנים', שהוא כמנהג יהודי חבאן.

היום התימנים עברו כל כך הרבה שינויים, עד שקשה ליהודי שרעב להאמין כי אבותיהם התפללו בנוסח אחר. ישנה שאלה בכלל על המבטא שלהם, שהוא מעט שונה. אנחנו נדבר גם על כך בס"ד.

לכן רציתי לומר כעת, חמש הוכחות, בהם נזכרתי, להראות כי אכן כן, וגם הם התפללו בעבר בנוסח הנקרא בלדי.

ההוכחה הראשונה היא מכתבי היד, דהיינו תכאליל שנכתבו באזור שרעב. לדוגמא, התכלאל הזה שכתב מהר"ש שבזי, וכן הוא בעוד כמה תכאליל שלו.

בעיר רחובות נמצא הרב נתן שרעבי יצ"ו. מישוהו סיפר לי כי הוא דיבר עם אביו הזקן, בנוכחות בנו. והאב סיפר לו על תימן בנוסח השרעבי המוכר, שהחולס כמו צירי, ומבטא הקו"ף עמוק מהגרון, ואומר לו בערך כך, "יש לנו סידור עתיק יומין, ויש בו נוסח שאנחנו לא מכירים מה שכתוב בו"... האב המשיך ואמר עוד, "יש בו סליחות וכו'".

הוא כינה לאותו הסידור שהורישו לו אבותיו, "סידור עתיק יומין"... בנו הרב נתן הסביר לאותו אחד, שאביו מתכוון לתכלאל בנוסח הבלדי, אבל אביו כיון שהורגל להתפלל בנוסח שאמין, לא הבין מהו סידור זה. זהו הנוסח שהם התפללו מאבות אבותיהם, אבל בזמניהם כבר שינו את הנוסח.

כאן בשכונתנו, נוהאחיוזר. שכן שלי לשעבר. חתנו הוא הרב ישראל מחפון נר"ו, מחה"ס אלפי ישראל. סיפר לי רבי אברהם ז"ל, כי כאשר הם התפללו בבית, סבו התפלל בנוסח בלדי, וכלשונו, "הסבא שלי היה מתפלל כמו שאתם. כמו ה'צנאענה'". היה זה כאשר לא היה להם מנין, או מפני איזו סיבה אחרת, שאירע שהתפללו בבית.

המשכתי ושאלתי אותו, ואתם כיצד התפללת? הוא ענה ואמר לי, לא. אנחנו הילדים והצעירים התפללנו כמו שכתוב בסידורים שבדפוס. היו לנו סידורי דפוס חדשים, 'תפילת החודש', 'זכור לאברהם', והתפללנו מהם. אבל כאשר היינו מתפללים בע"פ, שלא מתוך הסידור, אזי הסבא שלי אמר בעלפה נוסחאות תפילה כמו שאתם. כך היה שגור בפיו.

הוכחה רביעית היא מה שכתב ידידנו הרב נתנאל אלשיך שליט"א [בהקדמה לחומש תורת אבות] בזה"ל, וכן אבי מורי זלה"ה – הוא מה"ר יחיא אלשיך – היה אומר, שאמר לו ת"ח אחד משרעב, שמסורת בידם שאבות אבותיהם התפללו בנוסח בלדי. טוב שהודה בזה. וכן עד היום, רואים מקומות שאע"פ שהתפללו בדור האחרון שאמי, מ"מ נשארו להם מנהגים רבים ונוסחאות כפי הנוסח הבלדי. ולדוגמא המחוזות בצפון תימן. וביותר אנשי צעדה, שיש מהם שכל השנה מתפללים שאמי, ובימים נוראים מתפללים בלדי. והסיבה פשוטה, שסידורי החול המודפסים דחקו את התכאליל המעטים שהיו בכת"י, אבל בימים נוראים נשארו במנהגם להתפלל בלדי. וכן יש מאנשי שרעב שבלייל הסדר כל מנהגם הוא עפ"י הבלדי.

מי שמבין עניין, רואה ומבין מכמה מלים שנשארו להם, פה ושם, כגון בברכת אהבת עולם ערבית, שגם הם מוסיפים, כי היא עטרת ראשנו ותפארתנו. גם מידידי הרב אריה גמליאל שליט"א שמעתי זאת, שמזה וכיו"ב מוכח שאבותיהם היו בלדי. וכן בקדיש, הם

כמו כן, היה שם הרב ישי שרעבי זצ"ל. אביו הוא רבי סעדיה שרעבי, שעבר מרחובות לבני ברק. וכאן היכרתי אותו די טוב. הוא היה המארי בביהכ"נ שלום ורעות. סיפר לי אותו רבי סעדיה כי היה להם תכלאל כתיבת יד, שם בשרעב. "שמרנו עליו, ואפילו שלא התפללנו בו. אנחנו כבר השתמשנו עם הסידורים החדשים. ומדוע שמרנו עליו כל כך? כי באותו התכלאל היה כתוב ייחוס המשפחה. לכן שמרנו אותו בבית הכנסת הישן". נדמה לי כי הם מצאצאי רבי שלום שבזי זיע"א. הם כבר לא התפללו בו, אבל שמרו עליו.

הדפיסו תכלאל בצילום הנקרא "כתיבת קדושים, משתא שבזי". לפי הנוסחאות שם, רואים בבירור כי שרשיהם הוא בלדי. הכותב מציין שם הערות על הגליון, כגון בויברך דויד, 'בדפוס נוסף, אתה הוא י"י לבדך', וכן הלאה.

הערה מהקהל: הם גם נוהגים עד היום לחבר את פרשיות חוקת ובלק, וגם לברך על כוס וכוס.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד, וזו ראייה נוספת. זאת ההוכחה השנייה.

ובכן, עד היום הם נוהגים בכמה מנהגים כמו הבלדי, כמו למשל לחבר את חוקת ובלק. בכל אופן מקצתם. דומני כי ישנם שרעבים אפילו עד היום, ובכל אופן היו לשעבר, שסופרים את ספירת העומר בארמית. כל פעם שנכנסו לסוכה, בירכו. אפילו שלא סעדו.

היה בתל אביב יהודי שנון בשם רבי דוד כהן ז"ל. בעל ספר. היכרתי אותו. הוא היה מידידי חמי, רבי שאול שרעבי ז"ל. פדיתי ממנו את בני בכורי, הרה"ג משה שליט"א. הוא מספר ואומר, כי הוא בעצמו זוכר בצעירותו כשהיו אומרים בשרעב בנוסח 'במה מדליקין, נְפֹט. לא נְפֹט, כמו שגורסים היום, עלפי הסידורים שבאו אליהם מליוורנו.

הוכחה שלישית, מהמנוח רבי אברהם שרעבי ז"ל. הוא אביו של ר' ציון יצ"ו, מחסידי חב"ד.

מוסיפים דברים השייכים דוקא אל הבלדי. כך גם אומר אותו התלמיד חכם, שמקור השרעבים היה בלדי. רבים גרסו בקדיש וימלוך מלכותיה, ולא וימליך.

יש מישהו בשם רצון הלוי מעיר תל אביב, שהתעסק רבות עם שירי מהר"ש שבזי זיע"א. הוציאם לאור עם ביאורים. גם הוא אמר לי, כי ברור ללא שום ספק, כי אבותינו בשרעב, עד לפני מאתיים שנה לערך, התפללו בנוסח בלדי. זו ההוכחה החמישית.

אבל צריכים להוסיף כי איננו מדברים דוקא על מחזו שרעב, אלא גם על אנשי ביד"א – ביאד'נה. למען הדיוק, ביצא, ביאצנה. המנוח רבי עובדיה זכריה זצ"ל אמר לי, שביום הכיפורים הם אמרו את נוסח "נצ'ד אלרחמים". כמו כן רבי שלום זכריה ז"ל היה אומר קדיש דעתיד, אבל בצירוף הנוסח שלהם, וכך זה היה נראה, דעתיד לחדתא עלמא וכו', ויבע קץ מלכות משיחיה. אפילו שרוב תפילתם עפ"י השאמי, הוסיפו גם זיבע משיחיה. זוהי נוסחתם הקדומה. שניהם עברו לגור בסוף ימיהם כאן בשכונתנו נו"א, ב"ב.

אבל צריכים לדעת כי כיום מדפיסים כל מיני נוסחאות שאמי למחוזות שונים, למשל ד'מאר, וקראו לו "תכלאל שתילי זיתים". גם לרדאע בנוסח שאמי, הדפיסו סידור הנקרא "שיח שפתותינו". לביד"א הדפיסו סידור בשם "פאר התפילה". לפי מיטב ידיעתי הם לא מציגים בדיוק את הנוסח שהתפללו שם.

למשל נציין כי ידוע לי שב'דמאר ורדאע גם השאמי אמרו קדיש דעתיד, אבל הם לא מציינים זאת בסידור. הסיבה מובנת, כנראה היום בארץ ישראל התערבבו כולם ביחד, למדו אחד מהשני וכו'. מסתבר שבערים הגדולות שמרו על הנוסח יותר חזק מהכפרים. הם הסתכלו בסידורים המודפסים, עד שלבסוף הורידו לגמרי את הקדיש דעתיד, וכבר לא נותר לו שום זכר. המוציאים לאור עושים שיקול

של הפצה, ושהסידור יתקבל מה שיותר בציבור רחב, כיון שהשקיעו הרבה כסף.

למשל ישנו מקום הנקרא "בית ע'אקה". הם מתפללים בנוסח שאמי, ואעפ"י כן היו אומרים קדיש דעתיד. ועוד דברים מהבלדי. משם באה משפחת הרב שלום נהארי הלוי זצ"ל, ואחיו מ'רי יעיש נהארי זצ"ל.

קיצור הדבר, רואים כי גם אצל השאמי נשארו שאריות מן הנוסחאות הישנות.

נציין עוד את מה שכתוב בספר שו"ת הרש"ז ועמ' קפ"ה, לרבי שלום זכריה זצ"ל, שמובא שם זאת במפורש לגבי תפילות יום הכיפורים. וזה לשונו, רוב הציבור אינו ישן בליל כיפור. לומדים כל הלילה לפי הסדר הכתוב בסידור זכור לאברהם – זה מדפוס ליורנו כידוע – בתוספות הנכתבות בכתב יד, ונקראים בפי הציבור אלאסדאר. דהיינו נצ'ד אלרחמים, כפי שכתב מהרי"ץ בסדורו תכלאל עץ חיים. מסורת קיימת בידינו מדורי דורות. ומי שאין לו, מזמין תכף במוצאי כיפור אצל המארי, שיכתוב לו את נצ'ד אלרחמים, כדי שיזכה לשנה הבאה לקרוא בהם עם הציבור.

נצ'ד אלרחמים, הנקרא אצלם אלאסדאר, נמכרים בליל כיפור במחיר יקר מאד, מגיע מחירן למאה ריאל ואפילו יותר. ואל יוזל בעיניך מאה ריאל, כי בהם תוכל לפרנס משפחה של שמונה נפשות למשך שנה שלימה.

אזכיר כאן לטובה ולמנוחת עולמים את האדם הכשר אוהב תורה ולומדיה, את כבוד מר צאלח צובירי, שהיה שר יהודי במלכות האימאם. מדי שנה בשנה, לא היה מוותר על קניית אלאסדאר, בכל מחיר. ומן הדין הוא ראוי לזה, בשעה שפותח את הפסוק הראשון בקול מלא יראת כבוד, שומע תפילה – בניגון הימים הנוראים הידוע – מזדעזעים כל הציבור, ומטים את אזניהם כאפרכסת כדי לשמוע את קולו ונגינתו המיוחדת. רובם עטופים בבכיה

שערי יצחק – השיעור השבועי

וגו'. הוא חזר שלושה פעמים על המלה 'גם', כדי להראות שהוא עלג באות זו... משה רבינו רצה להראות בפועל, הנה תשמעו כיצד אני אומר את האות גימ"ל. לכן הוא חזר על המלה גם כמה פעמים. הוא רצה להראות בפועל שהוא לא יודע לומר את תיבה זו כהוגן. לפי מבטא שלנו, הדבר נשמע כאומר זאת בקו"ף, קס, קס, קס.

לבד מספר מדרש החפץ, הביאו זאת עוד מחכמי תימן הקדמונים. נראה לי שמפני כן רוב בני תימן מגדירים את אנשי מחוז שרעב כעלגים. הם הבינו שמי שאינו מבטא את האות גימ"ל כמו שצריך, נקרא עילג, כי היה אצלם במסורת שמשה רבינו גם דיבר כך, לא ידע לומר את האות גימ"ל. וזוהי עלגות.

הערה מהקהל: אם כן, בני שרעב יאמרו שמשה רבינו הגיע מהם...

תשובת מרן שליט"א: מה פתאום. בתורה כתוב שמשה רבינו היה כבד פה וכבד לשון. ברור שזה טעות. משה רבינו מודה בעצמו שהוא לא אומר נכון.

בספר סגולת ישראל [חלק א' עמוד 312] הביא בתחילה את פירושם הרגיל של המפרשים, המובא ברבינו בחיי בשם רבינו חננאל, שהמדובר הוא על האותיות היוצאות מן השיניים, זסר"ץ. וכבד לשון, היינו דטלנ"ת, ואח"כ הביא את פירושם של חכמי תימן, והוסיף לו ראייה נפלאה. וזה לשונו, 'כי כבד פה, באותיות השניים, והן אותיות זסר"ש. 'וכבד לשון, באותיות דתלנ"ט. כך פירש רבינו חננאל ז"ל. ועוד יש טעם, שהיה עילג באותיות גיכ"ק, שנאמר ויקבור אותו בגי', ומשה בן ק"כ שנה במותו. ע"כ.

כוונתו הוא, כי משה רבינו קבור בגי', דהיינו אותיות יו"ד וגימ"ל אצלו קבורות. והפסוק השני על קבורת משה, בן מאה ועשרים שנה במותו, שהם ק"כ. דהיינו אותיות ק"כ אצלו מתו.

ושברון לב, ועוקבים אחריו בדמעות שליש שיש בהם מעין דמעות, המקילות על מעוקת הלב והרגשה שהקב"ה ימחול ויסלח לעוון עמו ישראל.

הנני רואה זאת, שבמחפש בסידור הנדפס כיום של אנשי ביד"א, פותח את המחזור 'כל נדרי' ליום הכיפורים שלהם, והנה אין זכר לכל הדברים האלו. הכל נשכח. נעלם. לא שמרו על המסורת.

רמז בפסוקי התורה כי משה רבינו ע"ה היה עילג בהוצאת אותיות גיכ"ק.

משה רבינו אמר [שמות ד' י'] לא איש דְּבָרִים אֲנִי, גַם מִתְמוֹל גַּם מִשְׁלָשׁ, גַּם מֵאִזְ דְּבָרְךָ אֶל עֲבָדְךָ. כִּי כָבֵד פֶּה, וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנִי. האם אתם יודעים איזה אותיות משה רבינו לא ידע לבטא?

יש בזה חילוקי דעות בין המפרשים, כגון רבינו בחיי בשם רבינו חננאל. ישנה גם את שיטת רבינו אברהם אבן עזרא. הנידון הוא האם מדובר על אותיות דטלנ"ת או זסר"ץ וכו'.

אמנם, קבלת חכמי תימן היא שהוא היה עילג באותיות גיכ"ק. משה רבינו לא ביטא נכון את אותיות גימ"ל, יו"ד, כא"ף וקו"ף. הדברים כתובים בספרי חכמי תימן, ונראה כי היה להם בזה מאמר חז"ל. ממילא יש לקבלתם עדיפות על פני מה שאמרו המפרשים, שבנו את שיטתם רק עפ"י דיוקים, לדקדק בלשון לכאן או לשם, להסביר בדיוק על איזה אותיות מדובר. חכמי תימן לעומתם כתבו את הדברים באופן שנראה כי הם מעתיקים מדרש, ומסתבר ממילא שכוונתם היא לחז"ל.

לדוגמא נקרא מה שכתוב בספר מדרש החפץ [חלק א', דף רפ"ד] בזה"ל, 'לא איש דברים אנכי'. שהיה עלג באותיות גיכ"ק, ונתפלל לפני ה' לרפאו. וכן הוא אומר מי שם פה לאדם.

לפי זה אני מבין את המשך הפסוק. משה רבינו אמר [שמות ד' י'], לא איש דְּבָרִים אֲנִי, גַם מִתְמוֹל גַּם מִשְׁלָשׁ, גַּם מֵאִזְ דְּבָרְךָ אֶל עֲבָדְךָ

ממש הפלא ופלא. אין דבר בתורה שאין לו רמזים. הכל רמז.

ביאור הכלל בדקדוק כי אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י רפואות, מלים היוצאות מן הכלל. הגירסא המקובלת והאמיתית של ששת הנקודות (קמץ פתח וכו') והוכחה מרבינו שמואל הנגיד כי גם הספרדים קראו כך בעבר.

ישנו ויכוח גדול לגבי ברכות הנהנין. למשל כאשר מברכים בורא פרי העץ, האם הפ"א בתיבת פרי היא רפואה, כמו שאנחנו נוהגים, או שהיא בדגש, כמו שאומרים בעדות אחרות. כמו כן לגבי ברכת בורא פרי האדמה, ובורא פרי הגפן. בכל הברכות האלו ישנן חילוקי דעות.

אנחנו כעת לא נרחיב על דגשות ורפואות הפ"א הזו, אלא נפתח במה שקשור לפרשת השבוע. אותיות בג"ד כפ"ת בראש מלה הן מודגשות, אבל אם הן באות אחרי אותיות אהו"י, הן רפואות. דהיינו, מלה שנגמרת באות אל"ף, בוא"ו, בה"א או ביו"ד, אותיות בג"ד כפ"ת אחריהן רפות.

ישנם כמה עניינים המבטלים את הכלל הזה, ולא ניכנס אליהם כעת. אחד מהם הוא מה שנקרא "אוגירה". אלו הם שבע מקומות במקרא, שנאגרו והסכימו כל המדקדקים כי הם יוצאים מן הכלל. מלשון הפסוק [משלי י', ה'], אֶגֶר בְּקִיץ בֶּן מִשְׁפִּיל. ישנן מקומות נוספים שנשארו בהן חילוקי דעות, ולגביהם לא התקיימה אסיפת ואגירת מדקדקים. לעומתם יש שבע מקומות מוסכמים כי הם יוצאים מן הכלל, ולכן הם נקראים 'אוגירה'.

הדברים שאינם מוסכמים, הם כגון מה שכתוב בפרשת וירא [י"ט י"ז], וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה. האם הכא"ף דגושה, או שלא. וכן כגון בפרשת ויצא [כ"ט י"ג], וַיְהִי בְשָׁמַע. אבל שבע מוסכמים, וארבע מהם נתקבצו בשירת הים, ואלו הם, פִּי גָאָה גָאָה. במסורת מדגישים את הגימ"ל השנייה, אפילו שהוא לא לפי הכללים.

עוד בשירת הים, מִי כָמֹכָה בְּאֵלִים יִי, מִי כָמֹכָה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ. האות כא"ף בתיבת כָּמֹכָה השנייה, מודגשת שלא לפי מה שצריך להיות. המקום האחרון בשירת הים הוא, יָדְמוּ כְּאֶבֶן. חוץ מארבעת אלו, ישנן עוד שלוש מקומות. כמרכן, בשירת הים, עֵם זוּ גָאָלָתָּ. לפי הכללים היינו צריכים להרפות את הגימ"ל. מעניין מדוע התקבצו בדיוק ארבעה אל שירת הים.

יש נימוקים לכל הדגשה שלא עפ"י הכללים. בספר ארחות חיים [חלק א' דין מאה ברכות] מביא חלק מהטעמים שנאמרו על כך. הוא מדבר למשל על תיבת כָּמֹכָה, מדוע בתיבה זו, בפעם הראשונה שהיא כתובה, הכא"ף הראשונה רפואה, וכדת. ובפעם השנייה באותו פסוק, האות כא"ף הראשונה דגושה, לכאורה שלא כדת. ומסביר זאת, מכיון שבפעם השנייה היא באה לאחר שם ה', כתוב בפסוק לפני תיבה זו, שם ה'. חלילה להישמע כאילו ה' זה מִיכָה. הוא מיכה שעשה את הפסל. לכן הדגישו את האות כא"ף.

שאלה מהקהל: אבל יש טעם מעמיד בשם ה'?

תשובת מרן שליט"א: זה נכון בזמן קריאת התורה. אבל כנראה לפעמים קוראים את שירת הים במהירות, שלא בניגון מלא, ועלולים לחבר את המלים. אז קוראים במהירות, ולא ממש עוצרים. ק"ו כשאומרים זאת בברכות אמת ויציב, אמת ואמונה, שזה בלי ניגון הטעמים. חוץ מזה, יש בעניינים מעין אלו לא מתייחסים לפי הטעמים. אפילו שישנה הפסקה, הפסוקים מתפרשים באופן שלא יהיה מטעה ח"ו. הרחבתי ע"ז בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בשלח.

וזה לשון הארחות חיים, וכשיקרא השירה, יזהר כל אדם שיאמר מי כמוך, הכ"ף דגושה, שאם לא כן נמצא שהוא מחרף, כאומר מיכה. ומיכה הוא שגנב השם ועשה העגל, שנאמר [זכריה י', י"א], וְעָבַר בֵּינָם צֶרֶה. ואין להקשות מפסוק, 'כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוכה' שהיא רפואה,

שערי יצחק – השיעור השבועי

מפורש שבזה גופא המחלוקת, האם גאלת מכלל אוגירה, או לא. כן כתוב שם בדף ע"ט, יש מלות אחרות שיש בהן חילוף בין הסופרים, מקצת אומ' דגש והן בכלל אוגירה, ומקצת אומ' רפי והקורא רשאי בהן, והן כמו עם זו גאלת יעו"ש. הרי שאין זו מחלוקת סתם, ונמצא שלפי שיטת בן אשר והתיגאן הקדמוניות, אף גאלת היא מכלל אוגירה.

ויכוח נוסף שנתעורר הוא לגבי ברכת שלא עשני גוי. אמרו נא לי, כיצד אתם נוהגים להגיד? מדגיש את הגימ"ל, או שלא?

רבים מן הציבור עונים: האות גימ"ל שבתית גוי, היא רפה.

תשובת מרן שליט"א: ובכן, תשמעו חידוש. למרות שבסידורים ג"כ כתוב כך, אאמו"ר היה מדגיש את הגימ"ל בתיבת גוי. שלא עשני גוי.

לא רק בתיבות אלו ישנן ויכוחים. נזכיר למשל את נוסח על הנסים, האם הגימ"ל שבתית גיבורים, זמסרת גיבורים ביד חלשים, רפה או דגושה? בתכלאל מהר"ש שבזי למשל, כתב גיבורים, בדגש. משמע כי הוא קרא את הגימ"ל דגושה. וישנם רבים שקוראים כך, כאשר שמענו אותם.

צריכים לברר את העניין הזה. האם הם סוברים כי לא צריך לדייק, ואיך שיקראו זה טוב. או שקראו כך בדוקא, דגש או רפה.

לדוגמא, לגבי ברכת שלא עשני גוי, ישנם הטוענים [בל"ג נביאם בשיעור הבא] כי בדוקא צריכים להדגיש את האות גימ"ל שבתית גוי, כדי להפסיק אחר תיבת 'עשני'. אם נקרא את כולם בבת אחת, היינו יכולים לטעות בכוונת הברכה. היו עלולים לפרש את הברכה, דהיינו שהגוי לא עשה אותי. לכן מפסיקים אחר תיבת עשני, כי הוא חוזרת על הקב"ה, ומודים לו שהוא לא עשה אותי גוי.

שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה. דהיינו ששם לא שייך להבין כך. וכן יקרא ידמו כאבן, הכ"ף דגושה שלא יהיה נראה כאומר ידמוך אבן. וכן עם זו גאלת, הגימ"ל דגושה, שאם יהיה רפויה נראה כאומר לשון מגואל, ונמצא מחרף בר מינן.

שאלה מהקהל: האם תיבת 'גאלת' היא מבין הארבעה?

תשובת מרן שליט"א: אני מבין שראית כאלו שלא הזכירו אותו.

המשך השאלה מהקהל: בחומש תורה קדומה מנה 'גאה גאה' פעמיים, ולא הזכיר את עם זו גאלת.

תשובת מרן שליט"א: טוב, אבל מה נעשה שבמציאות הוא דגוש שלא לפי כללי הדקדוק? כך נוהגים. נחלקו בו הדעות, אבל להלכה ולמעשה היא דגושה. אף בתיגאן הדגישו גם את תיבת גאלת. ואמנם, אתה צודק שישנם שלא מנו אותו, ומאידך מנו פעמים את תיבת גאה, כי היא חוזרת על עצמה אחרי כן שוב פעם, בפסוקי ז'תקח מרים'.

המשך השאלה מהקהל: אני אקרא מתוך מה שכתב היפ"ה בספר תורה קדומה, דף רי"ג, עם זו גאלת, תיבה זו נחלקו בה בן אשר ובן נפתלי, ודעת בן אשר דהגימ"ל בדגש, כמבואר בספר החילופים עמ' י"א. ותיבה זו אינה בכלל אוגירה, כיעויין במחברת הערבית עמ' י"א. ומש"כ שם בעמ' י"ב דהקורא רשאי לקרות הגימ"ל כרצונו בדגש או ברפי, הנה אחר שכל התיגאן הקדמוניות הכריעו כדעת בן אשר, הרי שיש לנהוג כמותן. עכ"ל.

תשובת מרן שליט"א: יפה כתב ידידנו היפ"ה (הרב יואב פינחס הלוי) שליט"א. ויישר חיליה לאורייתא, כן ירבה וכן יפרוץ. כך משמע אמנם מלשון המחברת הערבית שם, כדבריו. אך לפענ"ד כנראה פורתא לא דק. המחברת הערבית היא בקיצור, ובמחברת הגדולה

צריכים לדעת כי אי אפשר להביא ראיה מן התכאליל כת"י, כי הם לא כתבו את הדגשים. רק לעתים רחוקות הם הדגישו אותיות. אפילו מלים אשר בטוח כי צריך להדגיש שם את האות, הם לא מדגשים. חכמי תימן סמכו על המבין, מתי להדגיש ומתי לא. גם מהרי"ץ בכתב יד קדשו לא עשה הרבה דגשים. כך שאפילו שבתכאליל אין דגש באות גימ"ל שבת יבת גוי, אין ראיה כי אכן זה בדוקא, כי גם במלים אחרות דפשיטא שהן דגושות, הם לא כתבו דגש.

לדוגמא, תיבת 'המהלל'. הם יכלו לכתוב אותה בלי להדגיש את הלמ"ד. וכן ברוך אֶתְהָ, בלי דגש בבי"ת ובתי"ו, וכדומה. כמעט שלא התייחסו לדגשים. הם הקילו לעצמם את העבודה, כנראה מחמת שהם הבינו ששימת הדגשים ידועה לכל.

אבל עכ"פ בדקתי זאת, ומצאתי להפתעתי הרבה, בתכאליל כת"י מלפני כשלוש מאות או שלוש מאות וחמשים שנה, והוא ברשותי אצלי בבית, שכתב דגש כאן בתיבת גוי. אמרתי אם כן, זה בבחינת אשכחן תנא דמסייע ליה. הדבר מנהג קדום. הרי אאמו"ר ג"כ מדבר מתוך המנהג שידע. הם אמרו את ברכות השחר בביהכ"נ, בציבור. בשבת ובי"ט. כולם שמעו וידעו איך אומרים. ואדרבה, כששאלתיו על כך, הוא אמר לי שהמנהג הוא לומר גוי בדגש. היה פשוט אצלו. אבל היום, כאשר ראו בסידורים תיבת גוי ברפי, כנראה כולם קוראים כך. או רובם ככולם.

לכן אני מחפש לשמוע עוד עדויות מפי זקנים בכל המקומות, ומסתמא ישנם עדיין האומרים כך.

*

נלך לפי הסדר. צריכים לדעת כי כללי בג"ד כפ"ת הסומכים לאותיות אהו"י הם מקובלים למשה מסיני.

ואנחנו נוהגים לומר אֶהוּ"י, אבל הקדמונים אמרו אוי"ה. מסתבר כי האחרונים ברחו מאותו אוי"ה. לא רצו משמעות של אוי ואבוי. אֶוְיָה לִי פִי גִרְתִּי מִשָּׁךְ [תהלים ק"כ]. יש ספרים שכתבו יְהוּ"א, וביניהם הרב מנחת שי [כגון במאמר המאריך, כללי בג"ד כפ"ת].

ואבל נלע"ד בס"ד שיש להסביר טעם הקדמונים לכך, שיש בזה רמז דוקא לֵאמֹר וְאֵבֹי אִם תִּדְגִּישׁ, כי הדגש הוא מדת הדין, לפי מה שנביא לקמן בהמשך השיעור.

בעל מנחת שי מוסיף סימן מעניין, וראוי לקרוא אותו כלשונו, הכלל, כל בג"ד כפ"ת דסמך ליהו"א, רפי. וסימניך – הקשיבו לסימן מעניין – מִפְּנֵי שֵׁם, נַחַת הוּא. יְהוּ"א הוא כמעט כמו שם השם, לבד מהאל"ף. וכמו שאומר הכתוב [מלאכי ב', ה', וּמִפְּנֵי שְׁמִי נַחַת הוּא, כך גם אותיות יְהוּ"א, רועדים ופוחדים ממנו, ונרפים. מפני פחד ה', ירד הדגש ונרפה. פָּר מִמִּפְּיָךְ, מִפְּסִיק, דְּחִיק, וְאַתִּי מִרְחִיק. אלו הם כללי רפיות הבג"ד כפ"ת, ולא ניכנס אליהם כעת, אלא רק בראשי הפרקים.

לא מצאתי, וגם לא זכור לי, מישהו שנתן טעם או הסבר לכלל זה. מדוע בג"ד כפ"ת רפים אחרי אותיות אהו"י? האם יש בכך היגיון? איזה טעם והבנה יש לכך? מה יכולה להיות הסיבה? הרי בדרך כלל ישנן סיבות נכוחות לרבים מכללי הדקדוק, אבל לגבי כלל זה, לא ראיתי ולא שמעתי שום הסבר.

אנחנו מדברים בדיוק לשון המקרא, ועליהם היינו יכולים לומר כי טמונים בכך סודות ורמזים גבוהים. אבל כיצד נסביר את התפילות והברכות, עליהם דיברנו מקודם. מרפים את הפ"א שבת יבת פרי העץ. ושאר העדות מדגשים אותה. האם יש בכך איזה דקדוק? הנה במציאות, באופן שטחי, נראה שאנחנו לא מדקדקים בנוסחאות הברכות והתפילות.

אותיות בג"ד כפ"ת נקראות כפולות, כי הן באות בשתי צורות, או בדגש או ברפה. אותיות אלו לבדן מקבלות גם את הדגש הקל, וגם את הדגש החזק. מאידך, רוב האותיות האחרות מקבלות רק דגש חזק, וסימנם הוא, ט"ס שק"ץ נזלי"ם. למשל באות טי"ת, אם אומרים טוב, הטי"ת בלי דגש, ואם אומרים הַטוב, הטי"ת בדגש חזק. כמו כן באות סמ"ך, אם אומרים סוף, הסמ"ך רפה, ואם אומרים הַסוף, או בַסוף, הסמ"ך בדגש. וכן הלאה, שי"ן וכו'. כל אלו מקבלים רק דגש חזק, משא"כ אותיות בג"ד כפ"ת המקבלות גם דגש קל.

רס"ג מוסיף בעצמו כי הוא מדבר רק על בג"ד כפ"ת, ונבדיל את הרי"ש מהן. ענין האות רי"ש מסובך. נראה שהדגשתה נשכחה מפותינו. הרס"ג [שם] אומר כי רק הטבריינים אחזו במסורת זו. וכ"כ בספרים נוספים.

וכך הוא אומר, ונאמר, שכל אחת מהן תהיה דגש או רפי וכו', וכמו שביארנו בספר הדגש והרפי. ספר זה נאבד מאתנו, ולא נותרו כי אם חלקים מועטים ממנו. וְנִסַּב את הדיבור אל ב'ג'ד' כ'פ'ת', ונאמר כי חוקי לשון אבותינו, שתהיה כל מלה אשר סיומה אחת משש התנועות כולן, פרט לפתח, יהיה הנסמך לה מן ב'ג'ד' כ'פ'ת' רפי. הוא אומר על כלל זה, שמקורו הוא, חוקי לשון אבותינו. בלשון ערבי הוא כתב, רָסָם לָגַהּ אֶפְאִינָא. רָסָם, הוא חוק.

אמרתי הנה כי כן, אם הרס"ג אומר שזהו חוק, כעין גזירות התורה, הוא כשאר חוקי התורה. חוקה חקקתי וגזירה גזרתי. אין לכלל זה הסבר הגיוני. יש להצביע כמשל על הפסוק בריש פרשת חוקת, זאת חֻקַּת הַתּוֹרָה [במדבר י"ט, ב'], רָסָם אֶלְשָׁרִיעָה. כך הוא בתפסיר שלו שם.

רב סעדיה גאון אומר כי הכלל נכון, פרט לפתח. כדוגמא, הוא מביא אח"כ פסוקים שונים, מה בַּצַּע [משלי ל"א, ב'], מה בְּרִי וְמֵה בֶר בְּטָנִי [בראשית ל"ז, כ"ז].

ועוד יותר מזה, בנוסח הדיבור, האם מישוהו מדקדק בזה? האם בדיבור בין בני אדם, למשל – "מי בא אלינו?", וכי מקפידים להרפות את האות בי"ת שבתִּיבַת "בא"? לא.

אני אומר זאת, כיון ששמעתי ממישהו אחד תירוץ, שיותר נוח לדבר באופן כזה, להרפות את האותיות בג"ד כפ"ת אחרי אותיות אהו"י. לכן אמרתי לו, תשמע היטב, האם אתה חושב שיותר נוח לדבר כך? עוד תחשוב לעצמך, הרי כמה כללים מסובכים ישנם, מתי מרפים את הבג"ד כפ"ת, ומתי לא? האם לא יותר קל לך להדגיש את הבג"ד כפ"ת בכל המצבים? וכי יותר נוח לך לומר "מי בא אלינו?", בבי"ת רפויה? ההיפך הוא הנכון. כללים אלו מקילים על הדיבור.

וחוץ מזה, אין שום שפה בעולם שקוראים בה כך. לפי מיעוט ידיעתי. אם מפני נוחיות הלשון מרפים את האותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י, בודאי היתה לפחות שפה אחת נוספת שהיו עושים זאת. והנה רואים שכלל זה הוא אך ורק בלשון הקודש.

עוד יותר מזה, תשמעו דבר הפלא ופלא, שאומר רבינו סעדיה גאון [בפירושו לספר יצירה דף ע"ח], ממנו מוכח שהיה מקובל לדבר בכללי בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י, גם בשפת הדיבור. ממש קשה לנו כיום להבין זאת, אבל הוא אומר זאת במפורש. וכאילו שחידוש זה עוד לא מספיק לנו, מוסיף לנו רס"ג שנהגו כן גם בשפה הארמית. ולא רק הגברים, אלא גם הנשים. גם הן ידעו להבחין להרפות את הבג"ד כפ"ת אחרי אהו"י. ממש הפלא ופלא. אם הדברים לא היו כתובים במפורש, היינו מתקשים להאמין.

וזה לשונו, ועתה נעסוק בשבע כפולות. שבע הכפולות הן בג"ד כפ"ת, ביחד עם האות רי"ש. בספר יצירה כתוב בג"ד כפ"ת. ענין תוספת הרי"ש בתוכם, איננו ידוע, ואכמ"ל.

לגבי 'שש התנועות' שהוא כתב, הכוונה היא אל הנקודות. ולצערנו, הדור שלנו התבלבל. לא יודעים לקרוא אותם כמו שצריך, לכן אנחנו נאמר זאת כעת, למען ידעו כולם. קמץ, פתח, חולם, סגול, חירק, צירי ושורק. אני רואה צורך לומר זאת כעת, כי הדור שלנו כמעט שכחו אפילו את האל"ף ב"ת. אם הם שכחו את מסורת אבותינו בשמות האותיות, קל וחומר בניקוד.

בעברית היום טועים ואומרים למשל, קמץ, חולם, סגול. ממש השתוממתי על מה שראיתי כך בספר המסורת, של ילדי תשב"ר. למשל ניקוד הקמץ, אנחנו אומרים קמץ, אבל הם כותבים קמץ, כי הם חושבים, המציאו מדעתם, שכל שם הניקוד, צריך ללכת תחילה תנועה גדולה ואח"כ תנועה קטנה. קמץ, קמץ ואח"כ פתח. רוצים להשוות אותם. לכן הם אומרים סגול, שיהיו סגול וצירי. צירה, צירי וסגול. חירק, שורק. חירק מלא, וחירק חסר. שורק מלא, ושורק חסר. ועוד נרחיב על כך בס"ד.

דורנו התבלבל כבר לגמרי. אפילו הספרדים שהיו בעבר מבטאים ואומרים קמץ כמו שאנחנו, אבל כיום אפילו בנוסח ספרדי, כמו שראיתי שמעתי וידעתי, אך היום גם הם התבלבלו ושכחו לגמרי. כבר לא מלמדים כך. אבל מה נוכל לעשות להם, מצאתי ראייה מרבי שמואל הנגיד הספרדי, שהיה לפני כשש מאות שנה, וממנו ברור שהוא ביטא את שמות הניקודים כמו שאנחנו. הוא היה אומר צירי. הרי"ש בחירק.

הראיה היא משיר מסויים שהוא חיבר בחרוזים, הנקרא 'בן תהלים' [דינאן ר' שמואל הנגיד, דף מ"א]. ספר זה הוא אחד מחיבוריו, שכן הוא חיבר גם את הספר 'בן משלי'.

אין זמן, ולא המטרה לקרוא את כולו, אבל נקרא למשל כמה קטעים בלבד, השייכים לעניינינו. מצאנום לא מקום עשב ופרי, אשר

נגע אלי מרום והמריא, כתב בסגול וצירי, סגולת עוג וסיחון האמורי, אשר נסו והוא עמם עשירי, ובתשורה אלי מלכי בְּתִשְׁרִי וכו'. אגב רואים גם כן שהוא קרא את החודש תִּשְׁרִי כמו שצריך, הרי"ש בחירק, לא בצירי, והוא לא תימני, אלא ספרדי. הוא קרא צירי. אם לא כן, אין חרוז.

רובם ככולם האידנא, שכחו את המסורת הנכונה. ברוך שמסר עולמו לשומרים, וראיות נכונות וחזקות להיווכח שהמסורת שלנו גם בזה היא נכונה. אבל לצערנו לא מחזקים זאת אצלנו, ובפרט אצל הנערים. יש לנו מסורת אמתית מדורי דורות, ולצערנו היא רפויה, ולא מחזקת כמו שצריך. צריכים לשבת על המדוכה, איך לתקן זאת.

נחזור לדברי רס"ג שכתב כך, ואין זה במקרא בלבד, אלא אף בכל הדיבורים והשיחות. ואפילו אצל הנשים.

תשמעו כיצד הוא מספר על שיחת הנשים. כמו שאומרים, באשה שהלכה אל המלמד. בערבית הוא אומר, מְעֵלָם. דהיינו, מלמד. אל המארי. ואמרה לו, יא סְפָרָא, אֶפְנִי בְרִי, רפי. למארי הם קראו סְפָרָא, דהיינו הסופר. היא דיברה בארמית, נראה א"כ שבזמנו שפה זו היתה שגורה בלשונם. והיא אמרה למארי, אֶפְנִי בְרִי. היא רצתה שהילד יפסיק מן הלימוד, היתה צריכה להוציאו מאיזו סיבה, לכן היא אמרה, בבקשה הפנה ופטור את הבן שלי מן הלימוד. היום אומרים "תשחרר אותו", כאילו שהוא בבית הסוהר... כוונתה פְּטוֹר את בני. ולא אמרה בְרִי, דגש.

יא סְפָרָא, אֶפְנִי בְרִי. היא לא אמרה אֶפְנִי בְרִי, אלא אֶפְנִי בְרִי. הבי"ת רפויה.

ואחרת קראה לבנה, "גִּד גִּד", בדגש, ולא ענה לה. ואז קראה (לפי המקור בערבית כאן "צאחת", משא"כ ברישא, המובן צעקה. אכן

מרפים את האותיות האלו, כי אנחנו בגלות. כיון שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכך יארע במשך הדורות, קבע כך בתוה"ק מעיקרא.

שאלה מהקהל: לא הבנתי איך חסרים האותיות הללו בגלות.

תשובת מרן שליט"א: נלך לפי הסדר, האל"ף חסרה מן הפסא, כמו שכתוב [שמות י"ז ט"ז], פִּי יָד עַל פֶּסֶיָהּ. גם האות וא"ו וה"א, חסרים מהו"ה. אין השם שלם, ולא הכסא שלם, עד שימחה. האות יו"ד חסרה מירושלים, והוא"ו מאליהו.

ישנו טעם אחר עפ"י הסוד, וכדלקמן. שבעת הספירות התחתונות, סימנן חג"ת נהי"ם, הם לפעמים דין, ולפעמים רחמים. אבל שלושת הספירות העליונות, כח"ב הן תמיד רחמים. זו הסיבה שאותיות בג"ד כפר"ת, שהן כנגד חג"ת נהי"ם, לפעמים רפואות ולפעמים דגושות, כי הן משלבות דין ורחמים ביחד. ממש הפלא ופלא.

עפ"י הסוד מובן היטב מדוע כאשר מגיעים אותיות אהו"י, צריכים להרפות. מעתה הכל מובן, גם היוצאים מן הכלל מובנים עפ"י זה. הרי לפעמים, אפילו שמגיעים אהו"י, עדיין צריך להיות דין. אבל בדרך כלל אותיות אהו"י מרפים את הבג"ד כפ"ת. ממילא מובן מדוע שבע אותיות דוקא. ממש נפלא.

מה שאמרנו מקודם, כן כתב מה"ר אייזיק חבר, תלמיד תלמידו של הגר"א, בספר פתחי שערים [נתיב אורות דעקודים אות ו', דף 154]. הוא כתב בזה"ל, לכן אהו"י הם במספר כ"ב, נגד כ"ב אותיות, וזו סיבת יהו"א דסמך לבג"ד כפר"ת שהוא רפי. כי בג"ד כפר"ת, הן ז"ת – שבע תחתונות – שהם ז' כפולות, שיש בהן דין וחסד, דגש ורפה. שאם הדין גובר, אז האור בא בסיתום וקימוץ, בסוד נקודה לבד. ואם הם בסוד החסד, אז האור מתפשט, בסוד קו על האות שהוא הָרפה.

גם קראָה בלשה"ק, מובנה לקרוא בקול גדול. כיון שהוא לא ענה לה, הוצרכה להגביה את קולה).

"יָא גָד" רפי, מפני שהוסיפה "יָא". הפלא ופלא ממש. הן מדובר על שפה ארמית, וגם על אשה, ואצלן צורת הדיבור כך היתה פשוטה. אפילו אצלינו, לא נשמע ולא נראה בבואה לדברים האלה. ממש מעניין. אולי כך היה מקובל רק אצלם, אינני יודע. עכ"פ זהו חידוש גדול.

תוספת "יָא" בתחילה, זה לקוח מהלשון הערבית. מלת קריאה ופְּנִיָּה, כעין הוי בלשה"ק. ערבבו ערבית וארמית.

טעם מתוק מדבש לרפיות אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י.

כאמור, לא ידוע לי טעם פשוט לרפיות בג"ד כפ"ת אחרי אותיות אהו"י, אלא רק עפ"י הסוד. הסיבה לכך, מובאת בתחילת ספר המטעמים, בשם ספר בני יששכר. זהו החידוש הראשון שלו, אבל חיפשתי בספר בני יששכר, ולא מצאתי כן, וגם לא בשום ספר אחר. אבל הטעם הוא מופלא ונחמד מצד עצמו, ממש מתוק מדבש.

וזה לשונו, **טעם שבאותיות א'הו"י לא יבוא לעולם דגש אחריהם.** זה לא מדויק כל כך, המלה 'לעולם', כי יש הרבה יוצאים מן הכלל, וכמה וכמה פרטים בזה, עכ"פ ברוב הפעמים זה כך. לפי שהאותיות הללו, חסרים בגלות. אל"ף, מן כסא. ה"א, מן הו"ה. יו"ד, מירושלם. וא"ו, מן אליהו. והדגש מורה על חיזוק וגבורה ודין, משא"כ רפה הוא ממותק, ואז יגדל נא כח י"י, בגימטריא אהו"י. כי ווי"ן חסרים שנים, מהשם ומאליהו. אותיות אהו"י חסרות לנו בגלות. אך באל"ף בי"ת אינם נחשבים רק כאחד, ומספרם כ"ב. ועל כן בין המצרים כ"ב יום, להמתקת הדינים. כך הוא מביא בשם מהרצ"א בספרו בני יששכר.

בדרך אגב, מובן מעתה מדוע בספרים הישנים והמדויקים מותחים קו מעל האותיות הרפות. קו זה נועד להראות ברמז את התפשטות החדש.

מסיים שם מה"ר אייזיק חבר, ולכן כאשר ז"ת מתחברים עם ג"ר – שלוש ראשונות – וכתר, ששם הוא עולם הרחמים כידוע, אז הם נעשים רפויים, אם לא כשיש דבר המבטל וגורם איזה הפסק בין הג"ר לז"ת.

עוד לפני כן, דברים כאלה כתובים כבר בספר הפליאה [דף ע"ג עמודה ד'] שהוא קדמון יותר. וזה לשונו, וראה והבן, שהאותיות דוגמא עליונה. ומדת הדין קשה תוך האות, שמה דגש, והיא נקודה אמצעית שעומדת בתוך האות. ומדת רחמים רפה, היא על האות. ומה שהרפה הוא כמו קו, והוא על האות, רמז שהרחמים מקיפים. וראה שהאות מקבלת דין ורחמים, שהוא דגש ורפה, כן הת"ת – התפארת – מקבלת דין ורחמים. הדין הוא נקודה, והרחמים הוא רפה, והוא קו המסבב. והדגש והרפה, רך וקשה, גיבור או חלש.

ובעצם מצאתי בס"ד את שרשי הדברים בזהר הקדוש [תיקוני זוהר, תקונא שבעין, דף קכ"ח ע"ב] שם כתוב בזה"ל, שבע כפולות ב' ג' ד' כ' פ' ר' ת', דינא רפיא, ודינא קשיא וכו', ואינון דינא ורחמי.

עפ"י הסוד הדברים מובנים היטב. אבל הטעם עפ"י הפשט איננו ידוע. ואדרבה, אם מישוהו יודע ומבין, שיאמר לנו, לזכות את הרבים.

נשאר לנו לברר את עניין ברכת שלא עשני גוי, וכן תיבת פרי, בברכת בורא פרי העץ. אנחנו נצטרך להסביר את הצדדים, ובל"ג נדבר על כך בשיעור נוסף. נעמוד בס"ד על השיקולים לכאן ולכאן. אבל הכלל הוא אחד, או, וכן היא הפשטות, שאין קפידא כיצד לומר. אפשר לומר ברפה, ואפשר לומר בדגוש. ומסורתנו

היא רפה. ובברכת שלא עשני גוי, ישנן חילוקי דעות. צד שני אפשר לומר שזה תלוי בפיסוק המלים הנכון, לפי צורך משמעות העניין.

הערה מהקהל: שמעתי כי הגר"ש דבליצקי זצ"ל חיבר ספר שלם על רפיות אותיות בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י.

תשובת מרן שליט"א: לא מוכר לי. אולי תוכל להראות או להשיג לנו אותו. לפחות תאמר לנו כיצד נקרא הספר.

המשך ההערה מהקהל: אברר זאת בס"ד.

הודעה חשובה בדבר הוצאת מהדורא חדשה של שו"ת עולת יצחק חלק ב' מאת מרן שליט"א.

יש לנו בשורה טובה בעז"ה.

הרב ניר טירי יצ"ו מנכ"ל פעולת צדיק, מכין כעת לדפוס ומגיה את המהדורא השנייה של הספר שו"ת עולת יצחק ח"ב. הספר אזל כבר הרבה שנים. מְבַקְּשִׁים מִיָּסָאן [ישעיהו מ"א, י"ז]. בעז"ה הרב ניר משתדל ועוסק בהדפסה מחודשת של ספר זה, וזולתו. ברוך ה', חלק ג' קיים, וחלק א' גם כן יצאה כבר מהדורא חדשה. עתה שבים ומדפיסים את החלק השני.

אבל מכיון שצריכים עוד להגיה ולתקן אותו, הרי פה ושם ישנם שגיאות דפוס, ציונים מוטעים, וכדומה, כמו כן אם יש למישהו הערות, לכן אנחנו מבקשים מהציבור, כל מי שיש לו תיקונים והערות על הספר, שיזדרז לשלחם, למסור לי או לר' ניר הי"ו, כדי שבעז"ה הם ייכנסו למהדורא החדשה. ונזכה בעזרתו יתב' בקרוב להגדיל תורה ולהאדירה, אבי"ר.